

ВОДИ СУХОДОЛУ. ПОВЕРХНЕВІ ВОДИ УКРАЇНИ. РІЧКИ.

Мета: поглибити та систематизувати здобуті знання учнів про воду суходолу, здобуті ними; формувати знання про загальні гідрографічні особливості території України та загальні ознаки гідрологічного режиму й роботи річок; показати взаємозалежність гідрографічних, геоморфологічних і кліматичних особливостей території; продовжувати формувати вміння роботи з картографічними джерелами географічної інформації; навчити характеризувати річку шляхом накладання карт та застосування нових термінів; сприяти вихованню екологічної культури та грамотності, переконання в необхідності природоохоронної діяльності.

Тип уроку: засвоєння нових знань і вмінь.

Обладнання: фізична карта України, карта поверхневих вод України, кліматична карта, атлас, підручник; типовий план характеристики річок, додаткова література, ілюстрації річок.

Географічна номенклатура: Чорне море, Азовське море, річки: Дніпро, Дунай, Дністер, Південний Буг, Сіверський Донець, Прип'ять, Десна, Тетерів, Ірпінь, Росава, Трубіж, Сула, Псел, Оріль, Самара, Інгулець, Чорна Тиса, Біла Тиса, Тересва, Ріка, Теремля, Боржава, Прут, Стрий, Свіча, Лімниця, Серет, Збруч, Смотрич, Дохна, Савранка, Кодима, Соб, Синюха, Інгул, Салгир, Біюк-Карасу.

Очікувані результати: учні навчаться:

- називати поверхневі води України;
- давати характеристику поверхневим водам;
- формулювати визначення понять: «падіння річки», «похил річки», «витрати води», «річний стік», «водний баланс»;
- пояснювати взаємозв'язок між кліматом і внутрішніми водами, рельєфом і поверхневими водами; показувати на карті річки.

ХІД УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ І ВМІНЬ УЧНІВ

Методичний прийом «Асоціація»

Створення позитивного, дружнього мікроклімату через декламацію спогадів Бориса Харчука: «Є люди, які закохані в героїчну суворість гір, у таємничу тишу лісів або в безмежжя вільних степів. А я люблю життєдайність води в будь-яких її проявах: і у величній повільності рівнинних річок, і в бурхливій нестямі гірських струмків, і в чистій пісні дзвінких джерел, і в загрозливому ревінні водоспадів...»

З цього уривку можна зрозуміти, що письменник обожнює рух води, що тече

на поверхні. Скажіть, які у вас виникають асоціації, коли ви чуєте слова *річка, струмок, водоспад*.

Методичний прийом «Бліцопитування»

- Згадайте, з яких частин складається гідросфера.
- Яка частина гідросфери припадає на води суходолу?
- Як води суходолу пов'язані зі Світовим океаном?
- Які найбільші річки та озера вам відомі?
- На якій річці стоїть наше місто (село)?

Робота зі схемою «Склад вод суходолу»

ІІІ. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТА ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Здавна люди поселялися біля річок, тому що річка була годувальницею, а також широким шляхом у навколишній світ. Сьогодні ми дізнаємося, як природа наділила нас цим безцінним скарбом — водними багатствами. Де густа річкова система, а де води катастрофічно бракує. Отже, вода — найцінніший мінерал на землі... Вона відіграє велику роль у житті людей і в господарській діяльності.

З її наявністю або відсутністю пов'язані не тільки певні види господарської діяльності людини, але й саме існування людства. Недарма всі води, які є в тій чи іншій державі, обліковують, охороняють і називають водними ресурсами. Сьогодні ми розширимо та конкретизуємо знання про поверхневі води України. Детальніше зупинимось на характеристиці основних річкових басейнів, зокрема на особливостях гідрографії водного режиму річок. Але спочатку дещо згадаймо. Які води належать до поверхневих? Дайте визначення поняттям: «річкова система, рукав річки, притоки, вододіл, басейн, режим річки, живлення». Від чого залежить режим річки? Яку роботу виконують річки?

Методичний прийом «Міжпредметний зв'язок»

Микола Васильович Гоголь, описуючу річку, дав їй такий художньо-мистецький опис: *«Дивний Дніпро в тиху погоду, коли вільно і лагідно несе крізь ліси і гори повні води свої. Ні колихнеться, ні загримить. Дивися і не знаєш, плине чи не плине його величава широчінь, і уявляється, ніби весь він вилитий зі скла, і ніби голубий дзеркальний шлях, без міри широкий... рідко яка птиця долетить до середини Дніпра. Пишний. Немає ріки йому рівної на світі...»*

Назвіть ознаки рівнинних річок.

А ось зовсім інший опис тієї самої річки в Тараса Григоровича Шевченка:

*Рече та стогне Дніпр широкий,
Сердитий вітер завива,
Додолю верби гне високі,
Горами хвилю підійма.
І блідий місяць на ту пору
Із хмари де-де виглядав,
Неначе човен в синім морі,
То виринав, то потопав.*

Можна увімкнути музичний запис «Рече та стогне Дніпр широкий».

IV. ВИВЧЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

Це художні описи. На їхній підставі неможливо чітко уявити господарську роль річки, неможливо побудувати ГЕС, розрахувати перспективи забезпечення населення або підприємства водою тощо. Тому географи дають науковий опис річки у вигляді характеристики за певним планом (типовим):

1. Назва (топоніміка, походження).
2. Довжина загальна, в межах України.
3. Географічне положення, де протікає.
4. Належність до басейну моря.
5. Місцезнаходження витоку, висота.
6. Місцезнаходження гирла, висота.
7. Напрямок течії.
8. Найбільші притоки.
9. Швидкість і характер течії.
10. Падіння річки.
11. Похил.
12. Тип живлення, режим.
13. Гідротехнічні споруди: ГЕС, водосховища, канали.
14. Господарське використання.
15. Екологічні проблеми, шляхи їх вирішення.

Методичний прийом «Час підручника»

За текстом підручника з'ясувати особливості гідрографічних характеристик річок України (заповнити таблицю).

Гідро графіка	Рівнинні річки	Гірські річки
Живлення річок		
Річний стік		
Падіння та похил		
Робота річок		
Твердий стік		
Загальний висновок		

Методичний прийом «Картографічний практикум»

За картами атласу назвіть річки, що належать до басейну:

Азовсько-Чорноморського (Дніпро, Дністер, Південний Буг, Дунай, Прут, Тиса, Сіверський Донець);

Балтійського (притока Вісли — Західний Буг).

Методичний прийом «Додаткові джерела інформації»

Учні працюють зі словниками та додатковою літературою й знайомляться з новими поняттями: «падіння річки», «похил річки», «витрати води», «річний стік», «водний баланс».

Методичний прийом «Nota bene» (замітка на полях)

Падіння річки це різниця між висотами поверхні води біля витоку та гирла. Визначають за формулою $\Pi = B_v - B_g$.

Похил річки це величина падіння річки розділена на довжину річки. Визначають за показниками $\Pi_r = \Pi / D$.

Витрата води це об'єм води, який протікає за певний час через поперечний переріз річки і визначається у м³/с (площа поперечного перерізу, помножена на швидкість течії).

Методичний прийом «Робота в групах»

Визначити падіння річки Дніпро.

Визначити падіння річки Дунай.

Визначити падіння річки Дністер

За формулою $\Pi = h_1 - h_2$

Π — падіння річки (м)

h_1 — висота витоку

h_2 — висота гирла

Визначити похил річки Дніпро

Визначити похил річки Дунай

Визначити похил річки Дністер

Похил = Π / D

Π — падіння річки (м)

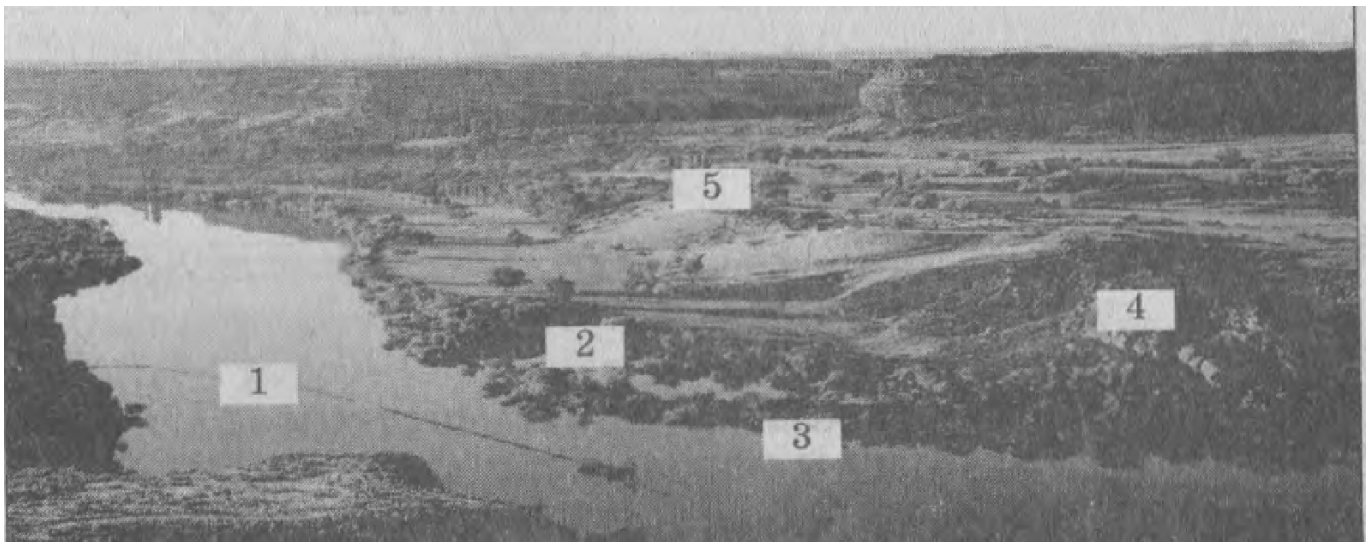
D — довжина річки (км)

V. ЗАКРІПЛЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

Методичний прийом «Географічний мікрофон»

Учням пропонують подивитися на контурну карту України, фізичну карту України: річкова мережа голубі павутинки і висловити свої міркування, чому річки називають «голубими артеріями».

Методичний прийом «Що я бачу?»

1. Русло річки

2. Заплава

3. Долина річки
4. Тераса
5. Корінний берег

Методичний прийом «Бліцопитування»

Учні швидко дають відповідь по черзі: по яких річках і з якими державами пролягає державний кордон України? Поясніть маловодність гірських річок Криму. Чому річка Дніпро між містами Дніпропетровськ та Запоріжжя мала пороги? Доведіть, що рельєф впливає на річки, а річки впливають на формування рельєфу. Чому береги Дніпра на ділянці Київ — Канів асиметричні? Чому праві притоки Дністра більш повноводні, порівняно з лівими?

VI. ПІДСУМОК УРОКУ. РЕФЛЕКСІЯ

Чи виправдались ваші очікування від сьогоденного уроку? Де в практиці життя ви застосуєте здобуті знання? З'ясуйте, чому діти люблять плескатись у річках.

Поверхневі води України це її річки, озера, болота, штучні водойми. Разом із підземними водами вони становлять водні ресурси України. Більшість великих річок України є рівнинними та мають переважно снігове живлення. Характеристика річок містить багато показників, знання яких сприяє раціональному використанню їхніх водних запасів.

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

1. Опрацюйте § 23 підручника.
2. Дізнайтеся, як називалися найбільші річки України в давнину, яке походження мають сучасні назви.
3. Обчисліть похил та падіння однієї з річок своєї місцевості. Необхідні статистичні дані знайдіть у мережі Інтернет.
4. Випереджальне завдання. Самостійно опрацюйте матеріал § 24.
5. Об'єднайтеся у п'ять-шість груп і складіть кросворд на сім слів про річки України.